

Ventspils muzeja lasītavā: ceļojums pa

lībiešu ciemiem. Mazirbe

Lai popularizētu Latvijas lībiskās saknes un lībiešu mantojumu latviešu valodā, Latvijas kultūrtelpā un ainavā, LU Lībiešu institūts sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju un Latvijas Nacionālo kultūras centru izsludina 2023. gadu par Lībiešu mantojuma gadu. Arī Ventspils muzejs iesaistās Lībiešu mantojuma apzināšanā un piedāvā doties “ekskursijās” uz Lībiešu krasta zvejniekciemiem.

Mazirbe – Irē

Šoreiz dosimies uz Mazirbi.

Latvijas pirmās brīvvalsts laikos Mazbānītis aizvīzināja mazirbniekus uz Dundagu, Ventspili un Stendi. Mazirbes stacija esot bijusi iecienīta ciema iedzīvotāju pulcēšanās vieta. Te tikuši apspriesti jaunumi ciemā un tuvējā apkārtnē, iegūtas ziņas par notikumiem dižpilsētā Ventspilī, saņemts pasts un laikraksti.

Jāpiebilst, ka Ventspils Piejūras brīvdabas muzejā ir senākās Mazirbes stacijas ēkas replika (kopija), no tās šodien Mazbānītis sāk savu ceļojumu muzejā. Pirmā stacijas ēka Mazirbē tika uzcelta 1916. gadā, līdz ar šaursliežu dzelzceļa izbūvi Pirmā pasaules kara gados, taču līdz šodienai tā nav saglabājusies, bet 20. gs. 30. gadu beigās uzceltā stacija joprojām atrodas Mazirbē.

Atrasties vidū ir izdevīgi

Mazirbe ir viens no senākajiem un lielākajiem Ziemeļkurzemes zvejniekciemiem. Pirmo reizi dokumentos tas minēts 1387. gadā. Piltenes vaku reģistrā 1582./1583. gadā ciema nosaukums minēts kā Kleine Irwen (Mazā Irve), vēlāk latviski lietots nosaukums Maġ-Īre, Maġ-Irbe. Kā skaidro valodniece Benita Laumane, vietvārda pirmā daļa atspoguļo “mazs” arhaisko formu “maġs”, bet otrā daļa – lībisko “Irva, Īra”. Ciems atrodas netālu no Mazirbes upes grīvas. Lībieši upi sauca par Irē joug, bet pašu ciemu par Irē.

Mazirbes ciems atrodas ģeogrāfiski izdevīgā vietā – pārējiem Ziemeļkurzemes lībiešu ciemiem pa vidu. Mazirbe jau senatnē bija ceļu krustpunkts, no šejienes veda tuvākais ceļš uz Dundagas muižu. Mazirbē darbojās jūrskola, bija Irbes krogs, Brausku ceplī izgatavoja ķieģeļus, bija baznīca, mācītājmuiža, darbojās pasts, skola, veikali, aptieka.

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā Mazirbe bija lībiešu sabiedriskais un kultūras centrs – tika uzcelts Lībiešu tautas nams, 1923. gadā savu darbību sparīgi sāka Līvu savienība (*Līvōd Īt*). Šodien Mazirbe ir vieta, kur augusta pirmajā sestdienā notiek Lībiešu svētki. Te pulcējas lībieši un viņu pēcnācēji, vietējie iedzīvotāji, viesi no Igaunijas, Somijas un citām valstīm, kā arī, protams, no dažādām Latvijas vietām.

Dzīve divās daļās

Mazirbes ciems no seniem laikiem veidojies divās daļās – tuvāk jūrai ir zvejnieku mājas, bet ciema dienvidu daļa, kurā ir Irbes baznīca, mācītājmuiža, kapsēta, krogs un dažas zemnieku sētas – kādus 2-3 kilometrus no piekrastes. Taču abas daļas savieno ceļš, kas sākas jūrmalā un stiepjas uz dienvidiem līdz baznīcai un kapsētai.

Senā ciema iekšzemes daļā atradās četras zemnieku sētas – Antšīki, Suteni, Priekš Brauske un Pakal Brauske. Šajās zemnieku saimniecībās 1826. gadā mita 88 cilvēki, viņi apstrādāja arī daļu Irbes mācītājmuižas lauku.

Zvejnieku apdzīvotā ciema daļa atradās jūrmalā tūlīt aiz kāpām. 18. gadsimtā tajā bija sešas sētas – Reini, Grabi, Katši (Vecaņņi), Taizeli, Valgani, Bunkas. 19. gadsimtā vecsaimniecības papildinājusi vēl Tomu sēta.

Spriežot pēc 1826. gada revīzijas datiem, visvairāk iemītnieku bijis Taizelu sētā, kur tolaik mituši 36 cilvēki – saimnieki, kalpi, vaļinieki un daudzi bērni. Pavisam Mazirbes ciemā šajā revīzijā saskaitīti 250 iedzīvotāji.

Augstākais punkts – baznīca

Irbes (Mazirbes) baznīca tiek uzskatīta par vienu no skaistākajām Kurzemes piekrastē. Tā atrodas pakalnā un 37 metrus augstais smailais dievnama tornis ir saskatāms arī no jūras. Tā kalpojusi arī kā orientieris zvejniekiem un jūrniekiem, kuģniecības kartēs baznīca atzīmēta kā augstākais piekrastes punkts.

Baznīcas ēka celta no 1866. līdz 1868. gadam, būvdarbus vadījis vācu būvmeistars A. Šrots, bet cēlāji bijuši vietējie amatnieki un strādnieki. Baznīca celta vietā, kur jau agrāk atradies dievnams, taču par senāko ēku daudz informācijas nav saglabājies.

Kad baznīca tika uzcelta, to rotāja 1868. gadā gleznota altārglezna Jēzus un mācekļi uz jūras. Tā dievnamā bijusi vēl 1949. gadā, bet vēlāk pazudusi. 1993. gadā, kad svinēja Mazirbes baznīcas 125 gadu jubileju, tika iesvētīta mākslīnieces Guntas Liepiņas-Grīvas veidota autentisku altārgleznas kopija.

Līdzās baznīcai atrodas plaša vecā kapsēta, kurā apbedīti lībieši, latvieši, vācieši. Tajā atrodas Nikas Freimaņa, ko tautā dēvē par veco Taizelu, kaps, kā arī tur apglabāts Mazirbes pirmais skolotājs Heinrihs Jakobsons un citi.

Pie Mazirbes baznīcas atrodami arī trīs mērakmeņi ar iekaltiem uzrakstiem, kas liecina par 1710.-1711. gada Lielo mēri Kurzemes piekrastē.

Baznīcas tuvumā atrodas agrākais mācītājmuižas komplekss, kurā šodien darbojas Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas Mazirbes rekolekciju centrs.

Krogs – slēgts tikai pirms dievkalpojuma

Irbes krogs atradies netālu no baznīcas un kapiem, no tā senajām ēkām šodien saglabājies stallis un pagrabs.

Pitradznieka Kārļa Baranovska atmiņas apraksta dzīvi Irbes krogā 20. gadsimta sākumā: “Košradznieki, mazirbnieki, pitradznieki un citu ciemu ļaudis krogā visvairāk pulcējās svētdienās pēc dievkalpojuma baznīcā. Vietējie, kuri gribēja iedzert alu, uz krogu gāja bieži. Pirms baznīcas līdz divpadsmitiem krogs bija slēgts. Tiklīdz baznīcā nozvanīja dievkalpojuma beigas, krogu drīkstēja atvērt. Krogā pārdeva Dundagas spirta brūža šnabi, bet visvairāk – Dundagas brūža alu. […] Bufetē pārdeva arī kaut kādas maizītes, uzkožamos ar gaļu un citu. Uz letes pārdošanai stāvēja arī kūpinātas butes un reņģes. Krogam noteiktu darba stundu nebija. Slēgts tas bija vienīgi svētdienās pirms dievkalpojuma. Zvejnieki uz krogu parasti gāja pēcpusdienā, tad, kad bija vētra un nevarēja iet jūrā. Sestdienas vakaros krogā parasti notika danči. Tad tur nāca jaunieši. Kāds spēlēja ar ermoņikām vai leijerkasti. Sievietes krogu sauca par Velna bedri.”

Ar krogu saistīta arī dziesmiņa par Taizelu, kas, domājams, radusies 19. gadsimta otrajā pusē, kad Irbes krogs zēla un plauka un Taizelu sētas saimnieks bija Nika Freimanis – Vecā Taizela prototips. Dziesmiņa stāsta, ka Taizels katru dienu Irbes krogā alu dzer, un braukdams pajūgu mājās, iekrīt, protams, grāvī. Sākumā dziesmiņa bija zināma galvenokārt vietējiem piekrastes ļaudīm, bet 20. gadsimta vidū Veco Taizelu par leģendāru personību padarīja literāts un komponists Mārgēris Zariņš. Tapa kordziesmu svīta Vecā Taizela brīnišķīgie piedzīvojumi (1957-1960), pēc tam garstāsts pat to pašu tematu un arī luga.

Brauca mācīties no citiem ciemiem

Pirmā Mazirbes skola bijusi Košraga Žokos. Statistikas ziņas par Mazirbes (Košraga) pagasta skolu parādās Kurzemes laukskolu sarakstā 1875. gada aprīlī – skolā bija 65 skolēni un divi skolotāji. Jaunu skolas ēku uzcēla Mazirbē 1880. gadā. Zināms, ka Irbes pagasta skolā 1887./88. mācību gadā mācījušies 35 zēni un 36 meitenes. Bija divi skolotāji – Heinrihs Jakobsons un palīgskolotājs Rūdolfs Lejasozols.

Mazirbes skola kļuva par pirmo sešklasīgo pamatskolu līvu krastā, ar 1925./26. mācību gadu paplašinoties un pārceļoties uz agrākajām jūrskolas telpām. Tolaik skolas nosaukums bija – Mazirbes II pakāpes pamatskola. No 1933./34. mācību gada skola kļuva par Mazirbes valsts pamatskolu, kuru uzturēja no valsts budžeta. 20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē skolēnu skaits jau sasniedza vairāk nekā 150, mācīties brauca arī no citiem piekrastes ciemiem.

Mazirbes pamatskola turpināja darboties arī pēc Otrā pasaules kara. No 1946. gada līdz 1952. gadam skolu vadīja Rūdolfs Ermanbriks, kurš lībiešu jūrmalas laužu apziņā ir palicis kā leģendāra personība. R.Ermanbriks nenogurstoši gādāja par bērnu muzikālo izglītību, vadīja korus, instrumentālos ansambļus, vienmēr bija kultūras norīšu epicentrā. “Viņš stāvēja un krita par savu skolu,” sacījis ne viens vien agrākais audzēknis.

1970. gadā vispārīzglītojošo astoņgadīgo skolu reorganizēja un izveidoja Mazirbes internātpalīgskolu.

Dibināja Līvu savienību

Mazirbē 1870.gadā dzimis lībiešu dzejnieks, tulkotājs, kultūras darbinieks Kārlis Stalte. Viņa tēvs bijis Irbes draudzes ķesteris Ansis Stalte. Lībiešu sabiedriskās un kultūras dzīves organizēšanā K.Stalte aktīvi iesaistījās 20. gadsimta 20. un 30. gados. Viņš gādāja par Līvu savienības dibināšanu un pats kļuva arī par tās pirmo priekšsēdētāju.

1923. gada rudenī, gatavojoties lībiešu karoga atklāšanas svētkiem, K.Stalte sacerēja vārdus patriotiska satura dziesmai*Min izāmō (Mana tēvzeme)*, ko tagad pazīstam kā lībiešu himnu. Par tās melodiju viņš izraudzījās Igaunijas un Somijas himnu un kuras mūzikas autors ir vācu izcelsmes somu komponists Frederiks Paciuss. Pēc laikabiedru atmiņām, Līvu savienības četrbalsīgais koris to pirmo reizi nodziedāja lībiešu karoga atklāšanas svētkos. Šajā dienā pirmo reizi izskanēja arī karogam veltītā*Plagā loul (Karoga dziesma)*, kuras vārdu autors tāpat ir K. Stalte.

K.Stalte bija lībiešu valodas konsultants somu valodniekam Lauri Ketunenam, kad tas vāca materiālus lībiešu–vācu vārdnīcai. Tāpat K.Stalte atbalstīja lībiešu avīzes izdošanu, kas sāka iznākt 1931. gadā Jelgavā, un no 1933. līdz 1939. gadam, kad mēnešraksts *Līvli* iznāca Mazirbē, bija tā redaktors.

1937. gadā Helsinkos tika izdota viņa lībiešu valodā tulkotā *Jaunās Deribas (Ūž testament)* pirmā daļa – evaņģēliji un apustuļu darbi, bet pilns izdevums iznāca Helsinkos 1942. gadā. Kopā ar meitu Margareti Stalti viņš izdevis divas lībiešu dziesmu grāmatas ar notīm: *Līvōkiel lōlōd* 1929. gadā un *Līvōkiel lōlōd II* 1930.

1930. gados K.Stalte sastādīja arī pirmās lībiešu ābeces un lasāmgrāmatas manuskriptu, kas izdots 2011. gadā.

Ar to stāstu par Mazirbi beidzam un sakām: “Nēmiz pīl! (lībiski – uz redzēšanos!)” līdz nākamajai “ekskursijai”, kad apciemosim Košragu!

Izmantotā literatūra: Baiba Šuvcāne *Lībiešu krasts* un *Lībiešu krasta stāsti*, Valda Marija Šuvcāne *Lībiešu ciems, kura vairs nav*, Ingrīda Štrumfa *Ventspils grāmata II*, Vilis Veldre *Dzīve pie jūras, Lībiešu gadagrāmata 2023*, interneta mājaslapa *līvenes.net*.

